

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Covid-19 pandemisi ile getirilen kısıtlamalar ve insanların Koronavirüs hastalığına yakalanmamak için evlerinde daha fazla zaman geçirmesi, alışveriş alışkanlıklarımızın da büyük ölçüde değişmesine neden olmuştur. İnternet üzerinden siparişin rekor düzeylerde arttığı pandemi süreci ile moto-kuryeler ve kargo çalışanları hayatımıza daha fazla dahil olmuş ve bu sebeple iş yükleri de normalden çok daha fazla artmıştır. Covid-19 pandemisinin getirdiği değişiklikler veya yenilikler sonucunda yeni mesleki tanımlamalar ve sistemler hayatımıza girmiş bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de esnaf kurye sistemidir. Esnaf kurye; daha fazla kazanç elde etmek isteyen ve tek bir firmaya bağlı olarak bunu gerçekleştiremeyen bir çalışanın; birden çok yerde, istediği zaman, istediği kadar çalışabileceği bir sistem olarak, yasal açıktan yararlanılarak, ortaya çıkan bir iş modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Esnaf kurye modelinde; kurye, bir şahıs şirketi kurmakta ve şahıs şirketi olarak istediği kadar firma ile anlaşma yapabilmektedir. Ana firmanın buradaki avantajı ise SGK, işe giriş, vb. belgelerle uğraşmıyor olması ve kazanç sağlıyor olmasıdır. Sadece bir sözleşme ile esnaf kurye, ana firmanın hizmet ağına dahil olmaktadır. Dolayısıyla çalışan, istediği firmada, istediği saatlerde çalışabilmektedir. Yemeksepeti, Getir gibi yemek siparişi ve market siparişi sağlayan sektörlerin Trendyol veya Hepsiburada gibi alışveriş uygulaması sağlayan sektörün patronları, “*kendi işinin patronu ol*” aldatmacasıyla kurye emekçilerine dayattığı esnaf kurye modeliyle emekçileri güvencesiz, kuralsız, esnek çalışma saatlerine mecbur kılmaktadır. İşçilik haklarını ortadan kaldıran esnaf kurye sisteminde, kıdem tazminatı, ihbar tazminatı ve çalışarak emekli olma hakkının bulunmayışının; işçinin ve çocuklarının sağlık sigortası, senelik izin hakkı, bayram tatili, hafta tatilinin olmayışının çalışanlar aleyhine kayıplar doğurduğu açıkça görülmektedir. Başta insanlık dışı ağır çalışma koşulları olmak üzere esnaf kuryelerin yaşadıkları hak ihlallerinin ve sorunlarının ortaya çıkarılması ve bunların çözüm yöntemlerinin tespit edilmesi amacıyla Anayasa'nın 98'inci ve İçtüzüğü'nün 104. ve 105. maddelerine göre Meclis Araştırması açılmasını arz ederiz.

Meral DANIŞ BEŞTAŞ

HDP Grup Başkanvekili

Siirt Milletvekili

Hakkı Saruhan OLUÇ

HDP Grup Başkanvekili

İstanbul Milletvekili

GEREKÇE ÖZETİ

Covid-19 pandemisi gündelik yaşam pratiklerinde önemli ve kapsamlı dönüşümler getirmiş ve bu değişimlere eşlik eden yeni iş alanları açılmıştır. Türkiye’de de pandemi ile beraber online alışveriş ve yemek siparişi taleplerinin artması nedeniyle kargo faaliyetlerini ve motosikletle kuryelik hizmetini rekor düzeylere getirmiştir. Kargo emekçisi ve moto-kurye sayısında özellikle pandemi sürecinde duyulan ihtiyaçtan kaynaklı, işsizliğin de etkisiyle ciddi bir artış olmuştur.

Bu gelişmeler akabinde esnaf-kurye modeli ortaya çıkmıştır. Esnaf-kurye modelinde, şefin teklifini kabul eden kuryeler öncelikle şirketin yönlendirmesi ile bir şahıs şirketi kurmaktadır. Bu noktadan sonra ilişki işçi ile işveren arasında, işçinin İş Kanunu ile en azından bazı haklarının korunduğu bir ilişki olmaktan çıkmaktadır. Dolayısıyla yeni iş ilişkisi yasal düzenlemelerin dışında konumlanmakta, sömürünün derinleşmesine yol açmaktadır.

Türkiye’de kayıtlı 200 bin moto-kurye işçisinin yüzde 10’u şirket bünyesinde çalışırken kalan yüzde 90’ını kendi hesabına çalışanlardan yani esnaf kuryelerden oluşmaktadır. Öte yandan moto- kurye derneklerine göre ise kayıt dışı çalışanlarla birlikte 900 bini aşkın kuryenin olduğu ifade edilmektedir.

Esnaf-kuryeler yasal boşluktan kaynaklı sömürünün yanı sıra iş düzeninden kaynaklı da hak ihlallerine uğramaktadır. Esnaf-Kuryelerin yaşadığı düşük ücretlerle çalışma, iş güvencesi, sigorta, sendika ve diğer sosyal haklardan mahrum kalmalarının yanı sıra özellikle Türkiye’de faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası yemek firmalarının ve online ticaret firmalarının erken teslimat rekabetine girmesinin yarattığı zaman baskısı motosikletli kuryeler ve kargo emekçilerinin kendi güvenliklerini ve hayatlarını riske atma pahasına trafik kurallarını ihlal etmelerine de neden olmaktadır.

Tüm bu sebeplerle, esnaf-kurye sistemi ile çalışan emekçilerin düşük ücretlerle çalışma, iş güvencesi, sigorta, sendika ve diğer sosyal haklardan mahrum kalmaları başta olmak üzere yaşadıkları hak ihlallerine etkin çözümlerin tespit edilmesi ve bunların uygulanması noktasında öncüllük etmek amacıyla bir araştırma komisyonu kurulması elzemdir.

GEREKÇE

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de etkisini yoğun bir biçimde hissettiğimiz Covid-19, insanların hayatlarında birçok değişikliklere sebep olmuş ve olmaya devam etmektedir. Covid-19 pandemisinin getirdiği en büyük değişikliklerden bir tanesi de alışveriş alışkanlıklarımızın büyük ölçüde değişmesidir. Hemen hemen bütün ülkelerde getirilen sokağa çıkma yasakları, kısıtlamalar, tamamen kapanma vb. tedbirler, insanları online alışverişe yöneltmektedir. Türkiye’de de pandemi ile beraber online alışveriş ve yemek siparişi taleplerinin artması nedeniyle kargo faaliyetlerini ve motosikletle kuryelik hizmetini rekor düzeylere getirmiştir. Kargo emekçisi ve moto-kurye sayısında özellikle pandemi sürecinde duyulan ihtiyaçtan kaynaklı, işsizliğin de etkisiyle ciddi bir artış olmuştur. Covid-19 pandemisinin getirdiği değişiklikler veya yenilikler sonucunda yeni mesleki tanımlamalar ve sistemler hayatımıza girmiş bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de esnaf kurye sistemidir. Esnaf kurye; daha fazla kazanç elde etmek isteyen ve tek bir firmaya bağlı olarak bunu gerçekleştiremeyen bir çalışanın; birden çok yerde, istediği zaman, istediği kadar çalışabileceği bir sistem olarak yasal açıktan yararlanılarak ortaya çıkan bir iş modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Esnaf kurye modelinde; kurye, bir şahıs şirketi kurmakta ve şahıs şirketi olarak istediği kadar firma ile anlaşma yapabilmektedir. Ana firmanın buradaki avantajı ise SGK, işe giriş, vb. belgelerle uğraşmıyor olmasıdır. Sadece bir sözleşme ile esnaf kurye, ana firmanın hizmet ağına dahil olmaktadır.

Esnaf-kurye modelinde, şefin teklifini kabul eden kuryeler öncelikle şirketin yönlendirmesi ile bir şahıs şirketi kurmaktadır. Bu noktadan sonra ilişki işçi ile işveren arasında, işçinin İş Kanunu ile en azından bazı haklarının korunduğu bir ilişki olmaktan çıkmaktadır. Esnaf kuryeleri, iş hukuku açısından alt işveren olarak değerlendirmek de mümkün değildir. Zira alt işveren olarak tanımlamanın koşulları, kanunda açık bir biçimde belirtilmiştir; asıl işverenin işveren niteliğinde olması, alt işveren işçilerinin yardımcı işlerde veya uzmanlık gerektiren bir işte çalıştırılması, alt işverenin işinin asıl işverene bağımlı ve sürekli olması, alt işveren işçilerinin sadece asıl işveren işyerinde çalışması gibi şartları sağlaması gerekmektedir. Tüm bu koşulları sağlaması halinde kurulan sözleşme ilişkisi alt işverenlik olarak tanımlanmaktadır. Esnaf kurye modeliyle çalışıp görüşme yapılan kişilerden hiçbiri işveren olmadığı için alt işveren olarak değerlendirmek mümkün değildir. Esnaf kurye şirketlerinin işçi istihdam edilmesi durumunda da kurulacak olan sözleşmenin niteliği konusunda bir belirsizlik söz konusudur. Böyle bir durumda, işçilerin asıl işveren işçisi olarak istihdam edilmeleri gerekmektedir. Nitekim kanuni olarak alt işverene verilmesi mümkün olmayan işlerde çalıştırılan işçilerin, en baştan itibaren asıl işverenin işçileri olarak işlem görmesi icap etmektedir (4857 s. İş K. md.2/7). Yargıtay 9. Hukuk Dairesi de 2017/4555 sayılı kararında, bu hükmün kamu/özel veya farklı ayrımlara tabi tutularak yorumlanmasının eşitlik ilkesine aykırı olacağını vurgulanmaktadır. Ayrıca Yargıtay 9. Hukuk Dairesi başka bir kararında da asıl işveren-alt işveren ilişkisi aracılığıyla işçi temininin gizlenmesini muvazaalı işlem olarak tespit etmektedir. İlgili kararda açık bir biçimde alt işverenin belirli bir uzmanlığa, organizasyona ve hukuksal bağımsızlığa sahip olmasının gerektiği vurgulanmaktadır. Özcesi artık yasal açıdan işçi ile işveren yok, anlaşma yapmış, iki eşit şirket bulunmaktadır. Bir yanda Türkiye’nin kargo

ya da dijital ticaret tekelleri diğer yanda, üç aşağı beş yukarı, asgari ücret kadar gelir elde eden şahıs şirketi. İş Kanunu devre dışı kalmakta, şirketlerin ilişkilerini düzenleyen Borçlar Kanunu devreye girmektedir.

Türkiye’de kayıtlı 200 bin moto-kurye işçisinin yüzde 10’u şirket bünyesinde çalışırken kalan yüzde 90’ını kendi hesabına çalışanlardan yani esnaf kuryelerden oluşmaktadır. Öte yandan moto- kurye derneklerine göre ise kayıt dışı çalışanlarla birlikte 900 bini aşkın kuryenin olduğu ifade edilmektedir. Esnaf-Kurye sistemiyle kârını katlayarak arttıran işverenler, aynı zamanda bu sistem sayesinde işçileri iş güvencesi, sigorta, sendika ve diğer sosyal haklardan mahrum bir şekilde çalıştırma olanağını da elde etmiş olmaktadır. Kendi hesabına çalışan esnaf görünüşü verildiği için sendikal haklardan yararlanamayan kuryeler, herhangi bir sendikaya da üye olamamaktadırlar. İşçilik haklarını ortadan kaldıran esnaf kurye sisteminde, kıdem tazminatı, ihbar tazminatı ve çalışarak emekli olma hakkının bulunmayışının; işçinin ve çocuklarının sağlık sigortası, senelik izin hakkı, bayram tatili, hafta tatilinin olmayışının çalışanlar aleyhine kayıplar doğurduğunu belgelemiştir.

Esnaf-Kuryelerin yaşadığı düşük ücretlerle çalışma, iş güvencesi, sigorta, sendika ve diğer sosyal haklardan mahrum kalmalarının yanı sıra özellikle Türkiye’de faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası yemek firmalarının ve online ticaret firmalarının erken teslimat rekabetine girmesinin yarattığı zaman baskısı motosikletli kuryeler ve kargo emekçilerinin kendi güvenliklerini ve hayatlarını riske atma pahasına trafik kurallarını ihlal etmelerine de neden olmaktadır. Ayrıca, yağmurlu ve soğuk havalarda iş riskleri daha da artmaktadır. Süre sıkıntısı, kayıt dışılık, güvencesizlik, trafikte zorbalık ve mobbing gibi birçok sıkıntı yaşayan esnaf kuryeler hayat pahalılığının inanılmaz noktalara geldiği bu dönemde sefalet zamlarına karşı son günlerde ülkenin dört bir yanında günlerdir haklı taleplerinin karşılanması için kontak kapatarak eylemler gerçekleştirmektedir. Trendyol, Scotty, Aras Kargo, Yurtiçi Kargo, Hepsijet, Yemeksepeti emekçileri günlerdir Türkiye’nin pek çok yerinden taleplerinin karşılanması için mücadele etmektedir.

Bu gerçeklerden hareketle esnaf-kurye sistemi ile çalışan emekçilerin düşük ücretlerle çalışma, iş güvencesi, sigorta, sendika ve diğer sosyal haklardan mahrum kalmaları başta olmak üzere yaşadıkları hak ihlallerine etkin çözümlerin tespit edilmesi ve bunların uygulanması noktasında öncüllük etmek amacıyla bir araştırma komisyonu kurulması elzemdir.